

SELÇUK AKŞİN SOMEL, *The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire, (Politics, Society and Economy)*, Brill (Leiden) 2001 (xviii+414 sayfa).

Eser kısaltmalar listesi, transkripsiyon listesi ve konuyla ilgili notlar, önsözden müteşekkil olmak üzere xviii sayfalık bir ön kısımdan sonra giriş, 7 bölüm, sonuç, bibliyografya ve indeks kısımlarından meydana gelmektedir.

Giriş kısmında kısaca Batılılaşma hareketi hakkında bilgi verilmektedir. Gülhane Hattı-Hümayun'u ile başlayan açıklama, bu yasal düzenlemelerin toplumdaki etkilerini kısaca değerlendirmektedir. Bu arada eserin diğer kısımlarında daha ayrıntılı ele alınacak olan konulara kısaca temas edilmektedir. (s.1-14).

Kitabın birinci kısmından itibaren kronolojik olarak eğitim sistemi ele alınıp, değerlendirilmiştir. Kitapta ilk olarak geleneksel okullar ele alınır. Bunlar arasında Enderun Mektebi, sübyan okulları ve medreselerin işleyiş şekilleri kısaca değerlendirilmektedir. Daha sonra devletin Batılılaşma hareketi içinde açmış olduğu temel eğitim veren yeni okullar ele alınır. Bunların her biri ayrı ayrı ele alınmamış, ancak genel olarak yapısal olarak bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Örneğin ilköğretim okullarının yapısı hakkındaki değerlendirmede görüldüğü gibi. (s.23-30). Yine aynı şekilde orta dereceli okullar ve 1856'daki reform hareketleri ele alınmış; devlet politikası ve bu bağlamda okullardaki yapılanma ele alınıp tartışılmıştır. (s.42-64).

Kitabın ikinci kısmı, birinci kısımda genel olarak değerlendirilen okulların tek tek ele alınıp değerlendirildiği görülür. Bunlardan ilkin rüşdiyeler ele alınıp değerlendirilmiş (s.65-73); Kuran okullarının değerlendirilmesi ve de 1849-1869 tarihleri arasında taşradaki eğitimdeki değişimler ele alınmış ve onlarda yapılan durumunun bir değerlendirmesi yapılmıştır. Burada sadece Anadolu değil, Balkanlar'daki eğitimle ilgili değişim de burada tartışılmıştır. Bu arada, bu değişimin Batı'da ve Rusya'dakilerle karşılaştırması yapılmıştır.

Kitabın üçüncü bölümü mahalli eğitim sistemlerindeki yapılanma ele alınmış ve burada daha çok yasal yapılanma üzerinde durulmuştur. Eğitim konsülleri, bunların ortaya çıkışı, yaygınlaşması ve bu konudaki bürokrasinin yapılanması ele alınmıştır. Burada, taşradaki ilkokullar, idadiler, öğretmen okulları, öğretmenlerin ahlaki karakterleri ve hükümetin eğitim daireleri, hükümete bağlı taşra eğitim kurumları (vilayet ve sancaklardaki yapılanmalar) hakkında bilgi verilmektedir.

Eserin dördüncü bölümünde vergi sistemi, mahalli taşra teşkilatı, vergilendirmeye karşı mahalli direniş konuları ele alınmıştır. Burada 1869-1876 yılları arasında mali durum, maarif hisse-i ianesi (1877-1908 arasında) ve onların taşrada uygulaması konusunda bilgi vermektedir. Bu konuyla ilgili olarak mali kaynaklar tartışılmıştır. Bilindiği gibi, bu dönem Osmanlı devletinin mali olarak sıkıntıda olduğu bir dönem olmasına rağmen eğitim adına bazı yatırım yapmakta geri kalmamıştır. Eğitim problemlerine bağlı olarak, Rüşdiye Okulları ve mahalli eğitim idareleri tartışılmıştır. (s. 139-163).

Eserin beşinci bölümü meslek okulları ile ilgilidir. Bu dönemde ihtiyaç olan devlet dairelerinde çalışacak olan ehil kişilerin yetiştirilmesi için bazı yeni okulların açıldığını görüyoruz. Bunlara örnek olarak Darülfünun zikredilebilir. Bu okullarda yetişecek elemanların Sultan Ha-

mid ideolojisine göre eğitilmesi gerekiyordu. Ayrıca yine bu kısımda ondokuzuncu yüzyılda açılan yabancı okulları hakkında da bilgi verilmiştir. Bunlara örnek olarak Beyrut'ta açılan Amerikan okulu örnek olarak verilmiştir. (s.166-204)

Eserin altıncı bölümü Türk olmayan nüfusla ilgilidir. Bunların integrasyonundaki zorluklar ve bunlara ait özel okullar tartışılmıştır. (s.205-241). Burada aşiret mektebi, Ortodoksların açtığı okulların yanı sıra, diğer farklı din ve mezheplerin okulları hakkında bilgi verilmektedir.

Kitabın yedinci ve son bölümü sosyalizasyon hareketleri ile ilgilidir. Burada ilk okulla ilgili, Rüşdiyeler ve orta dereceli okulların gelişimi hakkında bilgi verilmektedir. (s.242-270).

Genel olarak değerlendirildiğinde, kitap ondokuzuncu yüzyılda eğitimin her boyutta şekillenmesini, ortamın sosyo-ekonomik şartlarını göz önünde tartışmaktadır. Osmanlı Devleti çok farklı din, dil ve ırktan insanlardan meydana geliyordu. Dolayısıyla bunların entegrasyonu sorun yaratmıştı. Bu sorun, devletin zayıfladığı dönemde daha belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Eğitim sürekli yatırıma ihtiyaç duyan bir alandır. Halbuki siyasi olarak istikrarlı olmayan devlet, zorlansa da, bu alanda bazı yatırımlar yapmak zorunda kalmıştır.

Bu kitapta dikkatimizi çeken noktalardan biri de azınlık okullarının yanı sıra, yabancı ülkelerin açtığı okullardır. Bu okulların bir kısmının hala hayatini koruduğu göz önünde tutulursa, günümüz eğitim sorunlarını daha iyi anlayabilmek açısından eserin okunmasında yarar vardır.

ESİN KAHYA